

IRODALOM.

Das Verhältniss der Herbartischen Psychologie zur physiologisch-experimentellen Psychologie. Von Dr. Th. Ziehen.

Ziehen, egyike a modern physiologiai lélektan legkiválóbb buvárainak, a Schiller--Ziehen-féle pädagogiai értekezések gyűjteményének harmadik kötete ötödik füzetében tette közzé azon kutatásainak, vizsgálódásainak eredményét, melyek a Herbarti lélektan és a modern physiologiai lélektan módszereinek és eredményeinek egymáshoz való viszonyára, ezeknek esetleges, egymással való megegyezésére, de még inkább az eltérésekre és különbségekre vonatkoznak. A mindössze csak 79 lapra terjedő értekezés két részre oszlik, az első részben a kétféle lélektannak elveit és módszereit, a második részben annak tanait és eredményeit veti egybe. Már eleve természetesnek kell tartanunk, hogy ez az összehasonlítás csak kis részben üt ki a Herbarti lélektan előnyére, a miért is Herbartnak legújabb követői nem is igen késtek, hogy Ziehen támadásaira tőlük telhetőleg válaszoljanak. Így a Herbartisták egyik feje, Flügel, által szerkesztett «Zeitschrift für Philosophie und Pädagogik» című folyóiratnak még múlt évi hetedik száma egy hosszabb értekezést indított meg Felsch tollából «Die Psychologie bei Herbart und Wundt, mit Berücksichtigung der von Ziehen gegen die Herbartische Psychologie gemachten Einwendungen». Úgy látszik tehát, hogy a Ziehen értekezése nagyobb vitát fog támasztani, a mely az én nézetem szerint a Herbarti psychologia végleges bukásával fog végződni, azért nem lesz felesleges legalább általánosságban egyelőre a Ziehen nézetével megismerkednünk, miután a Felsch értekezése még nincs befejezve.

A lélektan, mint tudomány, egész a jelen századig nem tünteti fel a fejlődésnek azt a folytonosságát, mint a többi tudományok. Ezt a tényt abból magyarázhatjuk, hogy egyrészt a psychológiát nem önmagáért, hanem a legkülönbözőbb tudományok és rendszerek érdekében művelték, másrészt nem indultak ki rendszeres megfigyelésekből, a melyek az utódra nézve lehetővé tették volna az utópróbát és a továbbfejlesztést. Ezen tényállás után nem lephet meg, hogy a mi századunkban is a lélektan két irányba szakadt, a melyek hosszú ideig teljesen egymástól függetlenül fejlődtek. Ezt a két irányt röviden a Herbart-féle lélektannak és a modern physiologiai és kísérleti lélektannak nevezhetjük. A kettő különböző utakat tört magának. A vélemények kicserélése hosszú ideig csak nagyon is korlátolt mértékben fordult elő. Kölcsönhatásról meg alig beszélhetünk. Ezen körülménynél fogva az ered-

ményeknek összehasonlítása kettős érdekekkel birhat. Egymással meg-
egyező eredmények kétszeresen becsesek lesznek, mivel különböző
úton jutottak hozzá. A különbségek arra fognak sarkalni, hogy a
megtett utat még egyszer megvizsgáljuk. «A mellett nem titkolom —
mondja Ziehen —, hogy ezen összehasonlításnál azon határozott szándék
is vezet, hogy egyrészt kimutassam, hogy Herbart sok pontra nézve, a
physiologiai kísérleti psychológiának előhírnöke volt, másrészt, hogy a
physiologiai kísérleti lélektan úgy a módszerben, mint számtalan egyes
tanokban a Herbart álláspontját messze meghaladta, még azon sok
tekintetben megváltoztatott alakban is, a melyet annak a Herbart
követői adtak.»

Ekként jelöli meg Ziehen a maga szándékát és munkájának célját
értekezésének bevezetésében. A modern lélektant két fővel jellemzi, a
mely már címében is benne foglaltatik. Az első, hogy figyelemmel van
az idegrendszernek, különösbbe a nagy agykéregnek physiologiájára,
a második a Fechner hatására felállított elv: a kísérleti megfigyelés.
A munkálatok száma, a melyek e két elv alapján keletkeztek, ma már
felületes számítás szerint is meghaladja a *tízszázat*. Ezek egymás között
állandó sorozatot képeznek. Az elődöknek megfigyeléseit utánvizsgálják
és továbbfejlesztik. Ezen alapszik az eredményeknek termékenysége.
Idegen tanulmányágaknak érdekei befolyásolják ugyan a kérdések fel-
állítását, de nem az azokra adott feleletet. Viszás helyek még nagy
számmal vannak, de a tantételeknek nagy számára nézve teljes meg-
egyezés forog fenn, mivel azok olyan tapasztalati tényeken alapszanak,
a melyek már számtalanszor átvizsgáltattak és a melyeknek valóságá-
ról bárki újból meggyőződhetik.

Ekként jellemezve a kétféle lélektant, Ziehen művének első részé-
ben elvek és módszerek, részletes és pontos összevetések alapján ki-
mutatja, hogy a Herbarti psychológiának legnagyobb baja az, hogy elvei
a metaphysikából vétettek, hogy a lelki jelenségeket Herbart meta-
physikai elveinek prokrustes-ágyába szorította.

Herbart nem őrizte meg a lélektannak tapasztalati jellegét s a
lélektani kutatás kettős kiindulási pontjához, a metaphysikai és az em-
pirikushoz még tanítványai is ragaszkodnak. Herbart elvileg hangoztatta
ugyan, hogy egy olyan lélektant akar megállapítani, a mely hasonló
lenne a természetkutatáshoz, de a gyakorlati kivitelben nem maradt hű
ezen elvéhez. E tekintetben az élettani és kísérleti lélektan messze távo-
lodik Herbarttól. Lemond mindenféle elvről, kivéve a tapasztalati meg-
figyelésnek módszerbeli elvét és nem fogad el semmiféle kérdéses meta-
physika részéről segítséget, bár a tapasztalati megfigyelések alapján el-
juthat olyan elvekhez, a melyek a lelki jelenségekre nézve sokat jelen-
tenek, de nem szabad ilyenekből kiindulnia.

Tovább menve: Herbart egészen mellőzte a pszichológiai jelenségeknek a physiologiaiakkal való vonatkozását s e tekintetben az ő lélektana még a Wolfféhoz képest is visszaesést jelent. A physiologiai iskola hívei sem akarják a lélektant, megfosztva önállóságától, az élettan részévé tenni s igazat adnak a Herbartianus Waitz-nak, hogy a pszichikai és physiologiai lényegük szerint egymásból meg nem fejthetők, de feleli Waitz, hogy a *lelki* és *élettani* lényegének magyarázata nem is a lélektannak, hanem az ismerettannak a körébe tartozik, a lélektannak pedig az a feladata, hogy *nyomon kövesse a kétféle sorozatnak parallel lefolyását*.

Továbbá mellőzi Herbart és iskolája a kísérletet a lelki jelenségek földerítésében. Ziehen itt szépen kifejti, milyen jellegű az a *lélektani kísérlet*. «Azok a pszichikai jelenségek, a melyeket mi a kísérletezés körén kívül az életben megfigyelünk, sokkal inkább szétszórtak és complicáltabbak, semhogy azokat törvények levezetésére felhasználhatnók. A kísérletezésben egy csomó egynemű, egyszerű pszichikai jelenséget teremtünk magunknak állandó, egyszerű feltételek között és ezzel megalkotjuk annak lehetőségét, hogy indirect úton jussunk törvényekhez. Éppen azon pedagógusoktól, kik nem ismerik a kísérleti lélektant, halljuk néha — ha tanúi lélektani kísérleteknek — azt a kifogást: «de a valódi életben mindez complicáltabb.» Ugyanolyan ez, mintha a physicus ellen, a ki az esés törvényeit az Atwood-féle esésgépen szemlélteti, azt a kifogást tennők: «hisz a természetben a kő mégis complicáltabb feltételek mellett esik», vagy ha a vegyésznek, a ki két anyagnak kapcsolódását vizsgálja, azt vetnők szemére: «hisz a természetben kettőnél mindig több elem van jelen». Miként a physicában, ép úgy a lélektanban is a legegyszerűbb jelenségekkel kell kezdeni a vizsgálódást és lassanként áttérni a complicáltabb jelenségekre. Természetes, hogy aztán a kísérletezés egyszerű jelenségeinek vizsgálatában az eredményeknek túlgyors átvitele az életnek complicáltabb jelenségeire, különösen pedig azoknak túlgyors gyakorlati értékesítése, alkalmazása megengedhetetlen. Szívesen megengedem, hogy ilyen elhamarkodások alkalmilag itt-ott, pl. az elfáradás kérdésénél előfordultak. De ezek korántsem a kísérleti módszernek esnek terhére, hanem tisztán annak, hogy egyes kutatók az önmagukban fontos és értékes megfigyeléseikből levont végső következtetéseiket elhamarkodták.» (16. lap.)

Továbbá Herbart a pszichológiát mathematicailag akarta ugyan megállapítani, elismerve és sürgetve a lelki jelenségek mérhetőségének elvét egyik külön értekezésében «Über die Möglichkeiten und Notwendigkeiten Mathematik auf Psychologie anzuwenden» czímmel, de az alkalmazásnak helyes módszerét csak az élettani-kísérleti lélektan találta meg.

Végül említi Ziehen, hogy Herbart az abnormalis lelki jelen-

ségekre vonatkozó megfigyeléseket és tapasztalatokat egészen mellőzte, pedig a modern lélektan sokat köszönhet a psychopathológiának, a lelki betegségek tanának, az elmekörtannak, a mint magyarul nevezni szokták. Ziehen például csak arra utal, hogy mily nagy mértékben mozdította elő a hallucinatióknak tanulmányozása az érzeteknek tanát, a pathologicus emlékezésbeli gyöngeségeknek tanulmánya az emlékezetre vonatkozó tant.

Ezekben kifejtve a kétféle lélektannak elvi és módszerbeli különbségeit, művének második részében Ziehen az egyes tanokra tér át. Kifejti, hogy hogyan módosult az érzeteknek, a képzeteknek elmélete, a modern élet- és kísérleti lélektanban, azután az eszmetársításra, a figyelemre, a reproductiora, az érzelmi hangulatok és indulatokra, végül az akaratra és a cselekvésekre vonatkozó tanok. Ezekre nézve magára a műre utalva az olvasót, csak Ziehennek végső következtetéseivel akarok e helyen foglalkozni, mert azok alkalmasak arra, hogy megmutassák az irányt, melyben nekünk magyaroknak is a lélektant és a pædagogiciát művelni kell, ha csak némileg is részt óhajtunk venni a külföld ezirányú törekvéseiben s a haladásban nem akarunk végkép elmaradni.

Mindenesetre — mondja Ziehen — tisztelettel, szinte csodálattal kell viseltetnünk azon nagy érdemek iránt, a melyeket Herbart a tudományos lélektan körül szerzett. De lélektana ma már a múlté. A lélektan történetében az ő tana egyike azon nagy határköveknek, a melyeneket éppen a lélektan történetében olyan keveset találunk. A ki a lélektan történetét tanulmányozza, oly behatóan kell foglalkoznia Herbarttal, mint például a physika történetében behatóan foglalkoznak Newtonnal, vagy a növénytan történetében Linnével. De a lélektannak Herbarti rendszerét ma már nem ajánlhatjuk a pszichológiai tanulmányoknak és a pszichológiai kutatásoknak alapjául. Az élettani-kísérleti lélektan messze túlhaladta a Herbart rendszerét és teljes joggal igényelheti az egyeduralmat. Mi egyáltalában semmiféle bölcsészeti rendszert nem akarunk a lélektanban. Tényeket kell tapasztalati úton gyűjtenünk, ezeket törvényekké összekapcsolnunk és alkalmilag olyan hypothesisek által kiegészítenünk, a melyeknek helyességét ismét tapasztalati módon tettük próbára.

Azután ki kell küszöbölnünk végkép a metaphysicát a lélektanból. Nincs szükségünk az *Énre* és az *önfentartásoknak meseszerű elveire*. A mint az állattan, a növénytan, a physika nem indul ki metaphysikai tételekből, ép oly kevéssé engedhető meg az, vagy szükséges a lélektanban. Azonban mint ama tudományok, ép úgy a lélektan is alapokat szolgáltathat a metaphysika vagy még inkább az ismeretelmélet számára, de éppen azért, hogy ezt tehesse, nem szabad engednie, hogy

egyszerű, a ténylegesre irányuló kutatásaiban metaphysikai rendszerek befolyásolják. A compromissum itt teljesen ki van zárva.

A metaphysikai elvek helyett megfigyelést és különösebben kísérleti megfigyelést kívánunk. De ezen kísérleti megfigyeléseknek valóban exactaknak kell lenniök. Általában megengedjük, hogy nem egy modern kísérleti lélektani dolgozat hagy fenn sok kívánni valót exactság tekintetében. De ez semmit sem bizonyít a kísérleti módszer, mint ilyen ellen. Hisz végezhetünk kevésbbé exact physikai kísérleteket is, a mint példák is bőségesen mutatják. A kevésbbé exact kísérleti dolgozatok relativ gyakoriságát azon körülményben kell keresnünk, hogy azok, a kik mai napság lélektannal foglalkoznak, nem rendelkeznek elegendő mathematicai és természettudományi előképzettséggel. Herbart csak a mathematicai előképzettséget követelte. Bizonyára ez is elengedhetetlen, de még elengedhetlenebb a természettudományi kísérleti módszerekben való iskolázottság. Ez a kétféle képzettség képezi ellenszerét ama *phrasiseknek*, melyek a jelennek és a múlt századnak oly sok lélektani műveire nézve annyira jellemzők. (73. lap.)

Azonban még egy harmadik dolog, a physiologiában való jártaság is megkívántatik a modern lélektan alapos és sikeres műveléséhez. Mi már többé nem ignorálhatjuk azt a tényt, hogy psychikai folyamatainknak általában physiologiai folyamatok felelnek meg a nagy agykéregben. Néhány évtized múlva a lélektannak olyan tankönyvét, a mely nem számol a parallel végbemenő physiologiai folyamatokkal, egyszerűen *humbugnak* fogják tartani. A ki valóban tudományosan akarja művelni a psychológiát, annak behatóan kell foglalkoznia az idegrendszernek (együttal az érzékszerveknek és izmoknak) anatómiájával és physiologiájával. Ezen tétélemmel — mondja továbbá Ziehen — természetesen ellenmondást idézek elő mindazok részéről, a kik ezt a beható foglalkozást elmulasztották. Ezeknek csak azt tanácsolhatom, hogy vagy pótolják e mulasztást, vagy foglalkozzanak a Fechner és Wundt előtti psychologia történetével.

Ezek után a mai psychologia jellemével és természetével Ziehen fejtegetései után csak tisztában volnánk már, de kérdezhetjük, hogy milyen legyen most már a pädagogia? E kérdésre is kiterjeszkedik röviden Ziehen.

„A fő oka annak, hogy még ma is oly sokan ragaszkodnak Herbart lélektanához, azt hiszem, Herbart pädagogiájában keresendő. Sokan, a kik a Herbart pädagogiájához csatlakoznak annak gyakorlati értéke miatt, attól félnek, hogy a Herbarti lélektannal a Herbart pädagogiáját is fel kellene adniok, ezért ragaszkodnak az utóbbi kedvéért együttal az előbbenihez is. A Herbart pädagogiájának értékéről való itéletet kénytelen vagyok egészben a pädagogusoknak átengedni és felteszem ennek

a pædagogianak az absolut helyességét. Egy azonban az utóbbinak elfogulatlan szemléletéből egész biztonsággal következik, az, hogy Herbart pædagogijája nem áll logikailag szükséges kapcsolatban a Herbart lélektani elveivel és módszerével. Az utóbbiak megdőlésével az előbbi egyáltalában nem esik el. A mint Herbart sok helyes lélektani tételét finom pszichologiai megfigyelésének köszönhetjük és ő csak utólag hozta ezeket vonatkozásba a maga hamis elveivel, ép így vagyunk sok pædagogiai tételével is. Néhány schema és terminus a pszichologiai rendszerből van kölcsönözve, de nagyszerű alapgondolatai pædagogiai-pszichologiai tapasztalatának eredményei. De a Herbart pædagogijájának lényeges gondolatait a kísérleti physiologiai lélektanral is össze lehet egyeztetni. Azért a Herbart pædagogijája úgy tűnhetik fel, mint egy tökéletes szerkezettel és berendezéssel bíró ház, a melyet azonban az építő igen ingatag talajra épített. A pædagogianak tehát az lesz a feladata, hogy ugyanazon házat azonos szerkezettel és berendezéssel a biztos talajon még egyszer felépítse; sőt lehet reményleni, hogy a biztosabb alapon maga a szerkezet és a berendezés is tökéletesedni fog.»

Ezekből látjuk, hogy Ziehen elismeri Herbartnak a pædagogiai érdemeit is, sőt szerintünk a Herbart pædagogijájáról nagyon is óvatosan, mondhatni hízgelően nyilatkozik. Ez nem igen lep meg azonban bennünket, ha meggondoljuk, hogy ezen nyilatkozataiban a kartársi szellem is vezethette Ziehint, ki eddig Jenában volt a psychiatria tanára, a Herbarti pædagogianak főfészkeben, a hol Rein és Flügel még ma is a legalaposabb művelői ezen pædagogianak. Nézetem szerint Ziehennél a modern pædagogianak feladatait, módszereit és célját sokkal alaposabban világítja meg Stein Lajos a «Deutsche Rundschau» 1897. évfolyamának egyik füzetében «Experimentelle Pædagogik» címmel, úgyszintén dr. Brahn Miksa «A psychologia és pædagogia egymáshoz való viszonya» című értekezésében. (Ez utóbbinak magyar fordítása olvasható a «Sárospataki Lapok» 1897-iki évfolyamában.)

SZÉKELY GYÖRGY.

VEGYESEK.

— *Doctor rerum technicarum.* A király, Wlassics miniszter fölterjesztésére megadta a budapesti műegyetemnek a jogot, hogy a műszaki tudományokból doktorokat avathasson. A műszaki doctoratus tisztán tudományos fokozat lesz; a műszaki minősítést ezután is az eddigi módon, az oklevéllel szerzik meg. Csak, a ki már birtokában van a minősítő oklevélnek, az bocsátható doctoratusra. A technikai tanulmányok ezen méltányolásában Magyarország egyike a legelső államok-